

BETÆNKNING

om

Anvendelsen af de studerendes opgaver
og deres rettigheder
i forbindelse hermed

*Afgivet af det af
Undervisningsministeriet den 27. maj 1970
nedsatte udvalg*

BETÆNKNING NR. 662

KØBENHAVN 1972

Statens trykningskontor

Un 00-624-bet.

ISBN 87 503 1359 2

INDHOLD

	Side
I. Indledning	5
1. Udvalgets nedsættelse	5
2. Kommissoriet	5
3. Udvalgets arbejde	5
II. Baggrunden for udvalgets nedsættelse	7
III. Spørgeskemaundersøgelsen	9
IV. Ophavsretlige spørgsmål	17
V. Udvalgets overvejelser og konklusion	20

I. INDLEDNING

1. Udvalgets nedsættelse

Ved skrivelse af 27. maj 1970 nedsatte undervisningsministeriet et udvalg til belysning af spørgsmålet om anvendelse af de studerendes opgaver og deres rettigheder i forbindelse hermed.

Udvalget fik følgende sammensætning: Professor, dr.jur. Mogens Koktvedgaard (formand), udpeget af rektor for Københavns universitet, professor, dr.jur. Ole Lando, udpeget af Danske Statsemployedmænds Samråd, professor, dr.phil. Bjarne Nørretranders, udpeget af Akademikernes Samarbejdsudvalg, kontorchef W. Weincke, udpeget af ministeriet for kulturelle anliggender, og stud. mag. Nils Bredsdorff, udpeget af Danske Studerendes Fællesråd.

Som sekretær for udvalget har fungeret sekretær ved Københavns universitet Ole D.Heegaard.

2. Kommissoriet

Udvalget har forstået kommissoriet således, at den "anvendelse", der ønskes belyst, er en anvendelse foretaget af lærere og/eller studerende, hvorimod anvendelse af nogen, som ingen tilknytning har til de højere læreanstalter, falder udenfor kommissoriet. Udtrykket "de studerende" er fortolket som omfattende alle under højere uddannelse, typisk personer, som endnu ikke har bestået en kandidatexamen eller konferens. Ved "opgaver" har man antaget, at der hermed menes ikke blot skriftlige besvarelser af examensopgaver, prisopgaver eller afløsningsopgaver m.v. , men også fx tegninger, modeller, forsøgsopstillinger o. lign. Endelig har udvalget ment sig berettiget til at tage hensyn til de studerendes "rettigheder" ikke blot ifølge ophavsloven, men også i relation til andre retsregler. De ophavsretlige regler synes imidlertid at være de vigtigste.

3. Udvalgets arbejde

Under hensyn til denne fortolkning af kommissoriet, har udvalgets arbejde været koncentreret om følgende spørgsmål:

1. I hvilket omfang og på hvilken måde anvendes de studerendes opgaver? Dette er søgt belyst gennem en spørgeskemaundersøgelse, jfr. kap. III.

2. Hvorledes er den ophavsretlige retsstilling på dette område? Jfr. Kap. IV.
3. Er der behov for yderligere retsforskrifter? Udvalget har betragtet det som sin hovedopgave at fremkomme med forslag til yderligere retsforskrifter, idet spørgeskemaundersøgelsen og baggrunden for udvalgets nedsættelse (jfr. kap. II og III) synes at vise, at der er behov herfor.

Som følge heraf fremlægger udvalget det i kap. V anførte udkast til cirkulæreskrivelse til universiteterne og samtlige højere læreanstalter.

København i maj 1972.

Mogens Kockvedgaard

Nils Bredsdorff

(formand)

Ole Landø

Bjarne Nørretranders

W. Weincke

/Ole D.Heegaard

(sekretær)

II. BAGGRUNDEN FOR UDVALGETS NEDSÆTTELSE

I efteråret 1968 nedsatte de sociologistuderende ved Københavns Universitet en arbejdsgruppe til undersøgelse af forholdene ved sociologistudiet og sociologisk institut ved Københavns Universitet. Baggrunden var forskellige beskyldninger fra studenterside mod hovedparten af lærerne.

Gruppens arbejde resulterede i en rapport, kaldet "urimelighedsrapporten", som udkom den 13. marts 1969. I senere udgaver er der foretaget enkelte ændringer, som dog ikke vedrører spørgsmålet om anvendelsen af de studerendes opgaver.

I urimelighedsrapporten er det anført, at gruppen oprindelig blev nedsat for at undersøge lærernes dobbeltstillinger. Herved var der imidlertid fremkommet andre problemer, som man fandt det rimeligt at tage stilling til. Blandt disse var de studerendes rolle ved frembringelsen af nogle undersøgelser, som en af lærerne havde påtaget sig at udføre for forskellige rekvirenter. Der var tale om en ugebladsundersøgelse, en sommerhusundersøgelse for Egnsplannerådet samt yderligere 2 undersøgelser. Om den førstnævnte undersøgelse står der i urimelighedsrapporten, at vedkommende lærer "uretmæssigt har benyttet studenters arbejde på universitetet til egne formål, idet en del af den solgte undersøgelse stammer fra den i 1964 til Universitetet afleverede studenterrapport".

Den 17. , 18. og 19. marts indeholdt dagbladet Information artikler om rapportens hovedspørgsmål, og allerede den 18. anmodede undervisningsministeriet rektor for Københavns universitet om en udtalelse i anledning af de oplysninger, som på det tidspunkt var fremkommet i Information.

På et studentermøde den 20. marts krævede man nedsættelse af en offentlig uvildig kommission.

Efter at udtalelsen fra Københavns Universitet den 26. marts var sendt til undervisningsministeriet, blev der her holdt flere møder, hvor fremgangsmåden ved en undersøgelse blev drøftet. Den 23. april udsendtes en pressemeddelelse om, at undervisningsministeriet havde anmodet justitsministeriet om at foranledige, at der blev foretaget en politimæssig undersøgelse mod de studerende, der havde fremsat beskyldningerne, og deres grundlag herfor.

Om denne fremgangsmåde sagde undervisningsminister Helge Larsen den 30. april i folketinget (jfr. Folketingstidende 1968/69, spalte 6124): "I øvrigt vil jeg gerne sige om overvejelserne af, hvilken form undersøgelserne skulle have, at før beslutningen om politimæssig undersøgelse blev truffet, har rektors og lærernes ønske om en offentlig undersøgelse været drøftet med lærernes organisationer, som primært ønskede sagen behandlet af en kommissionsdomstol. Organisationerne har været gjort bekendt med den truffede beslutning om en politimæssig undersøgelse og har ikke protesteret mod denne fremgangsmåde.

Jeg har endvidere haft lejlighed til at drøfte sagen i regeringen, og når regeringen ikke i det foreliggende tilfælde kan gå ind for en kommissionsdomstol, skyldes det, at nedsættelsen af en sådan ekstraordinær ret er en foranstaltning, som er af højst ekstraordinær karakter, og at en sådan fremgangsmåde ikke vil være særlig hensigtsmæssig i denne sag, samtidig med at den vil være meget tidskrævende, hvortil også kommer, at den, som justitsministeren i dagspressen har givet udtryk for det, er meget bekostelig. "

I den kommende tid protesterede både de sociologistuderende og Danske Studerendes Fællesråd mod den af undervisningsministeriet valgte fremgangsmåde. Sagen blev drøftet den 25. april på et møde mellem ministeren og repræsentanter for DSF, som (ifølge Folketingstidende 1968/69, spalte 6119) tog til efterretning, at der ikke ved den valgte form for undersøgelse på forhånd var rejst straffesag mod nogen, og at sagens videre forløb helt ville bero på det materiale, der fremkom ved efterforskningen.

Efter at rigsadvokaten havde meddelt, at der skulle indledes en offentlig undersøgelse i henhold til retsplejelovens § 725, stk. 3, blev en sådan foretaget af Københavns politi (5. politiinspektorat, 3. undersøgelseskommission). Udvalget har haft den af politiadvokat Birger Wilcke udarbejdede redegørelse af 13. 11. 1969 til gennemsyn. På grundlag af indstillinger fra politiet og statsadvokaturen bestemte rigsadvokaten, at der ikke skulle rejses tiltale mod nogen.

På denne baggrund fandt undervisningsministeriet, at der var behov for en bredere undersøgelse af problemerne omkring anvendelse af de studerendes opgavebesvarelser.

III. SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN

For at søge at skabe klarhed om de faktiske forhold, om problemets dimensioner og de impliceredes opfattelse, herunder om muligt at få oplysninger om eventuelle tvivlsomme forhold eller åbenbare misbrug, har udvalget foranstaltet udsendt et spørgeskema til en lang række institutter, laboratorier m.fl.

Skemaet indeholdt følgende seks spørgsmål:

- 1) Benyttes de studerendes besvarelser af øvelsesopgaver, seminaropgaver, eksamensopgaver, prisopgaver, forskningsprojekter el. lign. ved udarbejdelsen af de skrifter eller arbejder, herunder tidsskrift-afhandlinger, lærebøger og lign. , som udgår fra instituttet eller fra nogle af de ved instituttet ansatte medarbejdere?
(Art og omfang bedes nærmere beskrevet)
- 2) Ifald spørgsmål 1) besvares bekræftende:
 - a) Er anvendelsen baseret på et udtrykkeligt samtykke fra de studerende?
 - b) Er anvendelsen baseret på en bearbejdelse, således at den enkelte students bidrag mister sin identitet?
 - c) Navngives de studerende i forbindelse med eventuelle publikationer?
 - d) Ydes der noget vederlag til de studerende? I bekræftende fald efter hvilke retningslinier?
- 3) Udskrives der bestemte opgaver til de studerende med henblik på en sådan anvendelse som nævnt under 1)?
- 4) Påtager instituttet eller de enkelte videnskabsmænd ved instituttet sig - evt. mod vederlag - at løse opgaver for udenforstående i form af "kontraktsforskning", responderende virksomhed og lign. ?
Ja/Nej
- 5) Ifald spørgsmål 4) besvares bekræftende:
 - a) Udskrives der eksamens- eller øvelsesopgaver til de studerende, der helt eller delvis falder indenfor eller har relation til de nævnte opgaver?

- b) Benyttes de studerendes daglige arbejde i relation til de nævnte opgaver og ydes der i bekræftende fald vederlag herfor?
- 6) Giver spørgsmålet om anvendelse af de studerendes opgaver anledning til yderligere bemærkninger?

Spørgeskemaet blev sendt til følgende institutter m. v. :

Københavns Universitet:

Institut for dansk Kirkehistorie
Kriminalistisk Institut
Det økonomiske Institut
Det sociologiske Institut
Medicinsk-fysiologisk Institut A
Biokemisk Institut C
Medicinsk-anatomisk Institut A
Det farmakologiske Institut
Institut for medicinsk Mikrobiologi
Institut for eksperimental Medicin
Institut for europæisk Folkelivsforskning
Filosofisk Institut
Det historiske Institut
Institut for Klassisk Filologi
Institut for Klinisk Psykologi
Institut for Kultursociologi
Det psykologiske Laboratorium
Det zoologiske Museum
Institut for Petrologi
Geografisk Institut
Det matematiske Institut
Niels Bohr Institut

Danmarks tekniske Højskole:

Afdelingen for Bærende Konstruktioner
Laboratoriet for Elektrofysik
Fysisk-Kemisk Institut
Afdelingen for Maskinelementer
Institut for Matematisk statistik og Operationsanalyse
Afdelingen for Mekanisk Teknologi
Institut for Organisk Kemi
Stærkstrømsafdelingen

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole:

Institut for husdyrbrug
Afdelingen for beslaglære og lemmekirurgi
Afdeling for farmakologi og toksikologi
Kirurgisk Klinik

Det kgl. danske Kunstakademi:

Afdelingen for byplanlægning
Afdelingen for møbel- og rumkunst
Afdelingen for industriel Formgivning
Arkitektskolen

Handelshøjskolen i København:

Institut for organisation og arbejds sociologi
Institut for erhvervsøkonomi
Institut for afsætningsøkonomi
Institut for trafik- turist- og beliggenhedsforskning
Institut for regnskabsvæsen

Danmarks farmaceutiske Højskole:

Farmacilaboratorium G
Kemisk Laboratorium C

Københavns Tandlægehøjskole:

Institut for Tandsygdomslære
Institut for Parodontologi

Danmarks Lærerhøjskole:

Institut for eksperimental Pædagogik
Institut for Tysk

Århus Universitet:

Institut for Engelsk Filologi
Institut for Nordisk Sprog og Litteratur
Biokemisk Institut
Fysiologisk Institut
Institut for medicinsk Mikrobiologi
Institut for Privatret
Institut for Statskundskab
Økonomisk Institut
Psykologisk Institut
Det fysiske Institut
Kemisk Institut
Matematisk Institut
Geografisk Institut
Botanisk Institut

Århus Tandlægehøjskole:

Anatomisk Afdeling
Parodontologisk Afdeling

Handelshøj skolen i Århus:

Erhvervsøkonomisk Institut

Institut for Erhvervs- og Samfundsbeskrivelse

Arkitektskolen i Århus

Odense Universitet:

Slavisk Institut

Institut for Cellebiologi

Herudover fremsendes spørgeskemaet til Akademikernes Samarbejds-udvalg og til Danske Studerendes Fællesråd.

Der er indkommet i alt 67 besvarelser, d.v. s. at næsten samtlige institutter m.fl. har svaret.

Som det vil ses af skemaet, falder spørgsmålene i tre grupper: Spørgsmål 1-3, spørgsmål 4-5 og spørgsmål 6.

Besvarelserne kan sammenfattes således:

Ad spørgsmål 1-3. 33 har svaret ja til spørgsmål 1) og 34 nej. Et af de 34 nej burde formentlig have været et ja at dømme efter det pågældende instituts besvarelse af spørgsmål 4) og 6). Til gengæld kan der være tvivl om, hvorvidt et af ja'erne er ment hypotetisk. Det kan imidlertid konstateres, at ca. halvdelen af de udspurgte institutter m.v. har benyttet de studerendes besvarelser ved udarbejdelsen af de skrifter eller arbejder, som er udgået **fra** institutterne eller deres medarbejdere.

Fem har meddelt, at benyttelsen af de studerendes besvarelser er sket uden udtrykkeligt samtykke fra de studerende. Desuden har et svaret ja til spørgsmål 2a), men tilføjet, at det er tvivlsomt, om samtykket har været udtrykkeligt.

15 har svaret mere eller mindre ubetinget ja til spørgsmål 2b). Det fremgår af kommentarerne, at bearbejdelse især finder sted ved team-work, hvor de enkelte besvarelser indarbejdes i en helhed.

Studerende som med- eller eneforfatter til publikationer er omtalt af 11 institutter m.v. Denne ordning er baseret på opgavebesvarelser, herunder specialer; men den har først og fremmest relation til studerendes deltagelse i forskningsprojekter (jfr. nedenfor). Kun tre nævner, at de studerende ikke navngives.

13 institutter m.v. har besvaret spørgsmål 3) bekræftende.

Sammenfattende kan det således siges, at ca. halvdelen har besvaret spørgsmål 1) bekræftende. Meget få har benyttet de studerendes besvarelser uden udtrykkeligt samtykke, og henvend 1/3 har endog navngivet de studerende. Til gengæld har næsten halvdelen af de institutter m.v. , som har benyttet besvarelserne, baseret anvendelsen på en bearbejdelse, således at den enkelte studerendes bidrag har mistet sin identitet. Ingen har navngivet skrifter eller arbejder, som de studerendes besvarelser er indgået i - heller ikke i forbindelse med spørgsmål 3) - men 10 har dog nævnt, at opgavebesvarelser i forkortet eller uforkortet udgave er publiceret til undervisningsbrug. Et af

disse 10 har desuden sendt et udvalgt antal seminaropgaver til forskningsinstitutter i ind- og udland samt til institutioner og firmaer, som er interesseret i at ansætte dimittender, der har beskæftiget sig med emner af denne art.

Tilbage står spørgsmålet om betaling. Kun fire har svaret ja til spørgsmål 2d); det fremgår imidlertid af kommentarerne både fra disse fire og fra en lang række andre, at svarene på hele spørgsmål 2) ikke er udformet entydigt i relation til benyttelsen af de studerendes besvarelser - d. v. s. i relation til spørgsmål 1) - men at man samtidig har taget stilling til benyttelsen af de studerendes arbejdskraft som deltagere i institutters og/eller institutmedarbejderes forskningsprojekter. En sådan deltagelse er nævnt af 10 forskellige institutter, som i øvrigt alle har besvaret spørgsmål 2a) og spørgsmål 2c) bekræftende.

Ad spørgsmål 4-5. 32 har oplyst, at de - d. v. s. instituttet eller dertil knyttede medarbejdere - påtager sig kontraktsforskning, responderende virksomhed el.lign.

Af disse 32 har ni udskrevet eksamens- eller øvelsesopgaver til de studerende med relation til kontraktsaktiviteterne. Tre af de ni har desuden besvaret spørgsmål 3) bekræftende; og fem af de ni har svaret ja både til spørgsmål 5a) og 5b).

I alt har syv benyttet de studerendes daglige arbejde i relation til de nævnte kontraktsaktiviteter. Formentlig fordi spørgsmål 5b) har en videre formulering end spørgsmål 1), er der i endnu højere grad end ved svarene på spørgsmål 1) taget stilling til benyttelsen af de studerendes arbejdskraft som deltagere i projekterne (altså ikke blot som opgavebesvarere, men som medarbejdere). Måske derfor er der i alle de omtalte tilfælde ydet vederlag.

Når der i spørgsmål 4) står "videnskabsmænd ved instituttet" er der ikke tænkt på en udvidelse af udvalgets undersøgelsesområde til også at omfatte medarbejdernes eventuelle selvstændige virksomhed uden tilknytning til instituttet - selv om den tilsvarende formulering i spørgsmål 1) kunne tyde på det. At det problemkompleks som er søgt belyst ved udsendelse af spørgeskemaet, ikke er begrænset til udskriving af opgaver, der har relation til institutmedarbejdernes virksomhed "inden for" instituttet, viser følgende svar fra en af arkitektskolerne:

"Arkitektuddannelsen har hidtil næsten udelukkende været baseret på opgaveløsning i projektform (tegninger). Allerede efter andet studieår bliver opgaverne så realistiske, at nogle løsninger vil kunne bruges i praksis.

Mange lærere har selvstændig tegnestuevirksomhed ved siden af undervisningen. I sommerferien ansættes en del studerende på tegnestue, hvilket er ønskeligt for den studerendes uddannelse. Det forekommer også, at studerende har deltids eller periodevis tegnestueansættelse i selve semestrene. Det er derfor almindeligt at studere og udføre betalt arkitektarbejde på samme tid og samme niveau for de samme "chefer". Der kan herved ligge flere muligheder, der kunne ligne "udnyttelse".

1. Lærerne ansætter studerende til at udføre arbejde svarende til en allerede udført skoleopgave. Da den studerende betales, er der intet ophavsretligt problem.

2. Læreren stiller opgaver, der i idé eller direkte (samme grund og byggeprogram) svarer til opgaver på hans tegnestue og benytter resultaterne. Dette finder eller har givetvis fundet sted, men er vanskeligt at konstatere og kan derfor kun i ganske særlige tilfælde forventes at rejse ophavsretproblemer, fordi arkitektoniske løsninger ikke er entydige (jfr. arkitektkonkurrencer) og derfor vanskeligt kan overføres endelige kopieres.

De studerendes opgaveløsninger vil i disse tilfælde normalt være begrænset til den afsmitning begge veje, der er hele undervisningens idé.

Eks. : En lærer, der skal lave en zoologisk have giver sine studerende en tilsvarende opgave og får derved 1) ideer og 2) belyst et eller flere arealers egnethed og anvendelsesmuligheder, hvilket kan betyde en besparelse i projekteringsudgift; men det vil være umuligt at påvise. "

Ad spørgsmål 6. Kun 20 har skrevet noget her, og de fleste har knyttet yderligere bemærkninger til de foregående spørgsmål; men enkelte giver dog udtryk for en principiel opfattelse, som f. eks. : "Et frugtbart forskningsmiljø indebærer, at alle, der arbejder på en opgave, også får den sociale og økonomiske credit (f. eks. deres navne på publikationer m. m.) - og dette sker netop automatisk uden regler. Er man derimod kommet dertil, at forskningsmiljøet er blevet ødelagt gennem en dødelig kompetencestrid, så hjælper regler ikke et hak. Det, det gælder om, er ikke at lave juridiske regler for forskerne, men at arbejde på så gode menneskelige forhold, at reglerne bliver overflødige."

Andre besvarelser af spørgsmål 6 viser imidlertid, at der hersker meget divergerende opfattelser af, hvordan den øjeblikkelige retstilstand er. Et af institutterne ved Københavns Universitet skriver således: "Studerendes opgaver bør principielt og faktisk anvendes på samme måde som alle andre videnskabelige arbejder." Heroverfor står f. eks. , at en af afdelingerne ved Kunstakademiet mener, at studerende har ret til videre bearbejning af med-studerendes besvarelser, "idet alle opgaver, der udføres ved afdelingen, betragtes som tilhørende Akademiet". En lignende principiel opfattelse har man på en af afdelingerne ved Danmarks tekniske Højskole.

Konkluderende om spørgeskemaundersøgelsen kan det siges, at der gennem de indkomne svar er konstateret en ikke ubetydelig, men meget varierende anvendelse af de studerendes opgaver. Samtidig er der konstateret både en vis usikkerhed og i enkelte tilfælde visse misforståelser med hensyn til de studerendes rettigheder. Grove tilfælde af misbrug er ikke kommet til udvalgets kundskab.

Det må i den forbindelse beklages, at udvalget ikke fra Danske Studerendes Fællesråd har modtaget svar på anmodningen om at få spørgeskemaet besvaret af de højere læreanstalters studerende, idet oplysning om misbrug i første række kunne antages at ville komme fra de studerende selv. DSF's repræsentant i udvalget har imidlertid fremført, at man ikke har haft mulighed for at lave grundige undersøgelser af de forskellige forhold og derfor ikke har ønsket at fremføre udokumenterede påstande.

Til belysning af de studerendes opfattelse kan i øvrigt henvises til følgende drøftelse, der er offentliggjort i Meddelelser for Københavns Universitet, nr. 7, 27.2.1972:

"I dagbladet Aktuelt for den 13. januar 1972 fremkom formanden for Studenterrådet ved Københavns Universitet, Johs. Bertelsen, med følgende udtalelse:

"Vi har på fornemmelsen, at forskere ofte får deres ideer fra de studerendes specialer, der ikke må udgives, før lærerne har bedømt dem. Den slags fiduser kan bruges af forskerne, så de studerendes arbejdsindsats præsenteres som forskerens egne resultater.

Vi overvejer at kræve specialerne offentliggjort, inden lærerne bedømmer dem, så de ikke kan snylte på dem. Vi tænker på at lave et forlag, der udgiver specialerne før lærernes bedømmelse. Så må lærerne selv lave forskning eller læse om andres i udenlandske tidsskrifter. "

Ifølge vedtagelse på konsistoriums møde den 19. januar d. å. tilskrev rektor under 20. s.m. formanden således:

"I konsistoriums møde den 19.d.m. gjorde en konsistorial opmærksom på, at De i en kronik i dagbladet Aktuelt den 13. d. m. har givet udtryk for, at professorer og andre universitetslærere ofte tilegnede sig videnskabelige oplysninger og resultater fra de af de studerende afleverede specialer og udgav disse oplysninger og resultater som deres egne.

Konsistorium ønskede at afæske Dem oplysningerne om, på hvilket materiale De bygger Deres udsagn, for derefter at tage sagen til behandling.

De bedes snarest belejligt give de ønskede oplysninger".

Rektor modtog herpå følgende svar af 7. februar d. å. fra formanden:

"Som svar på Deres skrivelse af 20. januar skal jeg herved meddele følgende:

Der er ikke som nævnt i brevet tale om, at jeg har skrevet en kronik i dagbladet Aktuelt.

Derimod blev jeg i anledning af professor K.A. Jensens artikel i dagbladet B. T. om lærernes forskningsindsats ringet op af en journalist fra dagbladet Aktuelt, som bad mig om en udtalelse i sagen. Jeg udtalte (efter hukommelse):

"At vi som studerende har en formodning om, at lærere ved universitetet inddrager de studerendes forskningsresultater opnået gennem specialearbejder i deres eget forskningsarbejde."

Baggrunden for journalistens spørgsmål var universitetslærernes arbejdsindsats på det forskningsmæssige område.

Denne indsats vurderer man normalt ud fra, hvilke resultater de enkelte forskere eller forskergrupper opnår, og ikke ud fra en samlet vurdering af forskningsaktiviteten som helhed på universitetet, hvilket man efter min mening burde gøre.

Ved "forskningsaktiviteten som helhed" forstår jeg nemlig ikke kun de af universitetslærerne udarbejdede projekter, men også det kæmpemæssige forskningsarbejde, der ligger bag det utal af specialearbejder, som i tidens løb er blevet udarbejdet ved universitetet. Jeg finder, at disse specialer i alt for høj grad lades ude af betragtning, når universitetets forskningsaktivitet er på tale og i sammenhæng hermed, at lærerne egentlig indhøster mere ære og magt af universitetsforskningen, end de retteligen tilkommer.

Min udtalelse bør generelt opfattes som en påpegning af ovennævnte problematik, men bør mere specielt også opfattes som en betænkelighed ved lærernes prioriterede adgang til specialearbejderne i hvert fald inden for det filosofiske faktultet, hvor der i specialereglerne under punkt 7 står følgende:

"Sålænge en hjemmeopgave ikke er bedømt af en faglærer og censorer, kan offentliggørelse af den kun finde sted med fakultetets samtykke."

Der gives med dette punkt specielle muligheder for lærerne til at drage fordel af den studerendes arbejdsindsats. Om den udnyttes eller ej, vil sikkert være svært at påvise undtagen i graverende tilfælde, som f. eks. i sager af lignende karakter som Høegsagen hos sociologerne.

Imidlertid ønsker jeg i denne sammenhæng at pege på punktet og lægge op til drøftelse af, at reglen fjernes, således at de studerende fra den dag et speciale er færdigarbejdet har den fulde ret og mulighed for selv at kommunikere resultater til hvem, vedkommende måtte ønske".

Sagen har derpå været behandlet i konsistoriums møde den 16. februar d. å. , hvor konsistorium vedtog følgende udtalelse:

"Konsistorium finder studenterrådets formand, Johs. Berteisens udtalelse til "Aktuelt" den 13. januar 1972 vedrørende universitetslærernes udnyttelse af studerendes specialer ubevist og ubeføjet. Da den samtidig i form og indhold er groft insinuerende imod universitetslærerne i almindelighed, ønsker konsistorium at udtale en skarp misbilligelse af Johs. Berteisens udtalelse".

Hertil har studenterrådets formand udtalt:

"Der er ved den fremsatte erklæring i Aktuelt den 13. januar 1972 ikke påstået, at universitetslærerne bruger konkrete resultater fra de studerendes specialearbejder, derimod en betænkelighed ved at lærerne har en prioriteret adgang til specialerne og en beklagelse over at forskningsaktiviteten på universitetet stort set alene tages som et udtryk for lærernes arbejdsindsats".

IV. OPHAVSRETTLIGE SPØRGSMÅL

1. Spørgsmålet om ophavsretten til de studerendes opgaver, d.v.s. ophavsretten til de besvarelser, der fremkommer i anledning af opgaver, der stilles de studerende under studiet i form af examens- og øvelsesopgaver, examensprojekter, afløsningsopgaver, prisopgaver og lign. , er ikke gjort til genstand for særskilt lovnormering, hverken i eller udenfor ophavsloven. Det ophavsretlige spørgsmål synes ejheller berørt i nogen af de interne retsfor skrifter, der er gældende for universiteterne eller de højere læreanstalter, lige så lidt som problemkredsen synes omtalt i den retsvidenskabelige litteratur. Under udvalgets arbejde er der dog publiceret en afhandling om emnet af stud. jur. Lise Dybdahl i Juristen 1970, p. 367-75.

I mangel af særlige bestemmelser om de studerendes opgaver gælder herefter de almindelige regler i ophavsloven, hvorved indledningsvis bemærkes, at sådanne opgavebesvarelser ikke kan antages at være omfattet af ophavslovens § 9 om "offentlige aktstykker". Der kan således i princippet meget vel hævdes ophavsret til besvarelserne. Selve de opgaver, der stilles ved offentlige examiner, nyder derimod normalt ikke ophavsretlig beskyttelse.

2. Efter ophavslovens § 1 gælder det, at den, som frembringer et litterært eller kunstnerisk værk, har ophavsret til værket. Spørgsmålet er herefter, om besvarelsen af en opgave kan siges at være et "værk" i ophavslovens forstand og - i bekræftende fald - hvem der har frembragt det. Da ophavslovens værksbegreb er meget omfattende, vil der normalt ikke være tvivl om, at i hvert fald de mere omfattende skriftlige opgaver, der forudsætter en selvstændig bearbejdelse og individuel udtryksform, kan nyde ophavsretlig beskyttelse. Ophavsretten tilkommer da frembringeren. Forholdet er nu det, at en opgave normalt fremkommer ved en vevirkning mellem opgavestilleren (læreren) og besvareren (den studerende), således at temaet og problemstillingen er givet. En sådan bundethed er imidlertid ikke til hinder for hævdel sen af ophavsret til besvarelsen under forudsætning af, at denne indeholder andet og mere end en skematisk besvarelse (ja/nej og lign.) af de stillede spørgsmål. Det kan vel ikke udelukkes, at opgaven og besvarelsen i visse, særlige tilfælde er således opbygget, at parterne kun kan hævde ophavsret i fællesskab (ophavslovens § 6). Dette gælder formentlig navnlig, hvor opgavestilleren og besvareren har samarbejdet gennem nogen tid om et problems løsning. Men normalt vil det ligge ret klart, at der er tale om af hinanden ophavsretligt uafhængige præstationer, således at den studerende kan hævde ophavsret til sin besvarelse uafhængigt af opgavestilleren. Dette gælder i

hvert fald ved de traditionelle examens- og øvelsesopgaver, hvor opgaven er formuleret i nogle få sætninger, medens besvarelsen er en fyldig gennemgang af problemstillingen. Det bemærkes i øvrigt, at det forhold at den studerende under opgavens løsning forhandler med og modtager råd og vejledning af læreren normalt ikke tilintetgør den studerendes selvstændige ophavsret. Kun hvis "vejledningen" bliver så omfattende, at besvarelsen ikke med rimelighed kan henføres til den studerende, kan der blive tale om at nægte ham ophavsretlig beskyttelse. Besvarelsen vil imidlertid samtidig miste sin pædagogiske eller examensmæssige betydning.

3. Ophavsretten indebærer en eneret til at råde over værket ved at fremstille eksemplarer af det og ved at gøre det tilgængeligt for almenheden, ophavslovens § 2. Den almindelige regel er således, at kun den studerende er berettiget til at lade opgaven offentliggøre, og dette gælder hvadenten offentliggørelsen sker i oprindelig eller i ændret skikkelse. Det er således en klar følge af den ophavsretlige beskyttelse, at ingen anden end den studerende må udgive opgaven, end ikke når dette sker i ændret skikkelse. Den eller de lærere, der i embeds medfør kommer i besiddelse af opgaven, er således ikke berettiget til at benytte den i deres eventuelle publikationer.

Den ophavsretlige beskyttelse dækker imidlertid kun værket i den konkrete form, i hvilken det fremtræder fra ophavsmandens hånd. Ophavsretten beskytter derimod ikke mod tilegnelse af den fond af viden eller de ideer og principper, der eventuelt måtte ligge i opgaven. Den lærer, der bedømmer opgaven, kan således lovligt tilegne sig denne viden og videregive den, i det omfang dette sker i en form, der ikke indebærer nogen krænkelse af besvarelsen. En sådan benyttelse af værket er efter loven fri, jfr. herved også ophavslovens § 4, stk. 2, uanset benyttelsen efter omsætnidighederne kan være en grov krænkelse af de etiske principper. Grænsen mellem den frie benyttelsesret og den ulovlige eftergørelse kan i øvrigt være vanskeligt at drage, såvel principielt som rent praktisk. Det afgørende vil normalt være, om en kyndig læser kan genkende det oprindelige værk, eller om det må erkendes, at bearbejdelsen er så fri og selvstændig, at der alene foreligger visse indholdsmæssige lighedstræk.

4. Ophavsloven giver alene regler om, hvem der har eneretten til værket. Det er derimod ingen følge af den ophavsretlige beskyttelse, at retsindehaveren også har en positiv ret til at offentliggøre værket. Hans adgang her til afhænger af andre retsregler, fx straffelovens regler om tavshedspligt, freds- og ærekrænkelser o. s.v. At den studerende har ophavsret til sin opgave er derfor ikke uden videre ensbetydende med, at han også har ret til at udgive den. Det kan fx meget vel tænkes, at den videnskabelige institution, hvor han modtager sin undervisning, har stillet materiale til hans rådighed under den udtrykkelige eller stiltiende forudsætning, at materialet - og dermed også bearbejdelsen - skal behandles fortroligt. I så fald må opgaven ikke offentliggøres uden institutionens eller rette vedkommendes samtykke. Problemet kan fx være praktisk, hvis der foretages medicinske, psykologiske eller sociologiske undersøgelser af bestemte udsnit af befolkningen, hvis institutionen har adgang til fortrolige økonomiske eller industrielle oplysninger om visse erhvervsvirksomheder, forhold der vedrører statens sikkerhed o. s.v.

5. Ophavsretten kan overgå til andre ifølge udtrykkelig eller stiltiende aftale m.v., ophavslovens § 27. En vis "automatisk" overgang antages ofte at finde sted i kraft af ansættelsesforhold og lign., dog kun når og i det omfang "principalen" har behov herfor til udøvelsen af sin normale virksomhed. Da læreanstaltnernes normale virksomhed ikke omfatter publicering af de studerendes opgaver, kan det næppe antages, at der kan statueres overgang af ophavsret på denne basis. Dette må antages at gælde, uanset der til læreanstaltnernes normale virksomhed hører publicering af videnskabelige forskningsrapporter og lign., hvorfor de enkelte institutter efter omsætnidighederne kan have en vis interesse i at kunne publicere indholdet af særligt værdifulde opgavebesvarelser. Som nævnt ovenfor 3 er institutionen da også ophavsretligt berettiget til at tilegne sig den fond af viden, der måtte tilflyde den gennem besvarelsen, og de grænser der bør drages i så henseende er for tiden alene af etisk beskaffenhed. Benyttelsen af opgaverne må derimod ikke ske i form af eftergørelse, ej heller selv om der foretages mindre ændringer eller bearbejdelser.

En sådan benyttelse forudsætter ophavsmandens samtykke (eventuelt mod vederlag), og ophavsmanden har da også krav på at blive navngivet i overensstemmelse med hvad god skik kræver.

6. Når de studerende indleverer opgaver til universiteterne eller de højere læreanstalter sker det hyppigt, at opgaven indleveres (afleveres) i det eneste exemplar, i hvilken den forefindes. Dette er normalt tilfældet ved examensopgaver, der skrives på selve læreanstalten. De afleverede eksemplarer indlemmes i vedkommende læreanstalts arkiv, hvor de opbevares gennem nogen tid. Herefter destrueres de.

Man kan da rejse det spørgsmål, om den studerende har krav på at få udleveret opgaven i de tilfælde, hvor den findes og er det eneste eksisterende exemplar, og hvor besiddelsen heraf derfor rent praktisk er afgørende for en eventuel udgivelse.

Efter de regler, der findes i ophavsloven, kan det næppe antages, at man har noget retskrav på udlevering af eksemplarer. Spørgsmålet har i sine generelle aspekter givet anledning til omfattende overvejelser bl.a. vedrørende retsforholdet mellem bildende kunstnere og købere af kunst. Da læreanstalterne normalt ikke synes at have nogen anerkendelsesværdig interesse i at udelukke de studerende fra at få adgang til de afleverede opgaver - i hvert fald ikke når en passende tid er gået og når passende forsigtighedsforanstaltninger iagttages - synes det rimeligt at antage, at de studerende normalt bør have adgang til i hvert fald at tage afskrift eller fotokopi af opgaven. Spørgsmålet er som nævnt ikke afgjort i loven, ligeså lidt som der er taget stilling til det i retspraxis.

V. UDVALGETS OVERVEJELSER OG KONKLUSION

Der har i udvalget været enighed om, at der ikke bør søges gennemført lovændringer med henblik på anvendelsen af de studerendes opgaver. De studerende bør have samme rettigheder, som befolkningen i almindelighed, hverken større eller mindre. Ændringer i den fællesnordiske ophavslov på dette punkt ville i øvrigt være vanskelig at gennemføre, idet problemet er så specielt, at der næppe ville kunne opnås tilslutning fra de øvrige nordiske lande til at inddrage problemet i den igangværende revision.

Der har imidlertid været enighed i udvalget om, at de gældende regler næppe efterleves på alle punkter for tiden. Denne opfattelse støttes på de forhold, der ligger bag udvalgets nedsættelse (kap. II) og de oplysninger, der er kommet til udvalgets kundskab gennem spørgeskemaundersøgelsen (kap. III). Udvalget er derfor af den opfattelse, at de gældende regler bør klargøres for rette vedkommende, bl.a. fordi en del mulige misbrug antageligvis skyldes manglende kendskab til ophavslovgivningen. Samtidig har udvalget fundet det hensigtsmæssigt at foreslå nogle regler, der kan fastsættes administrativt, og som ikke har direkte tilknytning til ophavslovgivningen, men som nærmere regulerer forholdet mellem lærerne og eleverne på de højere læreanstalter.

Efter udvalgets opfattelse er det ikke muligt på nuværende tidspunkt at give regler, der kan regulere hele det meget forskelligartede område, der er inddraget under udvalgets arbejde. Bl. a. er forholdet på arkitektskolerne så specielle, at det er vanskeligt at give regler, der klart lader sig anvende her. Udvalget har derfor fundet det rigtigst at fremkomme med udkast til en kortfattet "vejledning" om de mest praktiske forhold, det vil typisk sige skriftlige opgavebesvarelser. De angivne principper har imidlertid en så generel karakter, at de kan anvendes også på andre frembringelser, alt med de fornødne lempelser.

Som konklusion på udvalgets arbejde fremlægges således nedenstående udkast til cirkulæreskrivelse:

Udkast til Undervisningsministeriets cirkulæreskrivelse til universiteterne og samtlige højere læreanstalter.

Da der i enkelte tilfælde synes at have rådet en vis usikkerhed vedrørende benyttelsen af de studerendes opgavebesvarelser, herunder øvelses- og examensopgaver, prisopgaver, forskningsprojekter o. lign. , skal man meddele, at sådanne arbejder må behandles i overensstemmelse med gældende lovgivning,

navnlig lov nr. 158 af 31.5. 1961 om ophavsret til litterære og kunstneriske værker. Følgende retningslinier skal herefter iagttages:

§ 1.

En udgivelse eller anden form for offentliggørelse af skriftlige arbejder, der i hovedsagen eller dog for en væsentlig dels vedkommende er frembragt af de studerende ved deres selvstændige indsats, må ikke finde sted uden udtrykkeligt samtykke fra de studerende, og de pågældendes navne skal altid anføres i forbindelse med publikationen.

Stk. 2.1 tilfælde af større fælles forskningsprojekter o.lign. vil det ofte være vanskeligt at individualisere de enkelte studerendes bidrag. Er de studerendes bidrag beskedne, vil publiceringen kunne foretages af forskningslederen i dennes navn, men med angivelse af de medvirkendes navne. I øvrigt bør de studerendes samtykke til offentliggørelsen indhentes, før de påbegynder arbejdet.

Stk. 3. Indvindes der økonomisk udbytte ved publiceringen, skal de studerende have deres del heraf, udmålt efter den enkeltes indsats. De studerendes opmærksomhed skal henledes herpå ved samtykkets afgivelse, således at der i forbindelse hermed kan træffes en nærmere aftale herom.

§ 2.

I det omfang et institut påtager sig at løse opgaver for udenforstående (kontraktforskning o. lign.) bør der normalt ikke udskrives examensopgaver til de studerende, der helt eller delvis falder inden for sådanne opgaver. Det samme gælder i tilfælde, hvor de enkelte lærere påtager sig lignende opgaver.

Stk. 2. De studerende bør sædvanligvis heller ikke på anden måde inddrages i løsningen af sådanne opgaver som et led i deres normale og obligatoriske studieaktiviteter. Undtagelse kan dog gøres ved større og længerevarende institutprojekter af betydelig undervisningsmæssig værdi.

Stk. 3. Der er derimod intet til hinder for, at en enkelt eller enkelte studerende kan deltage på frivillig basis i løsningen af særlige opgaver. Der bør i så fald i videst mulig udstrækning søges tillagt de pågældende vederlag herfor af et eventuelt honorar eller over medhjælpssummen.

Stk. 4. Finder offentliggørelse sted, gælder reglerne i § 1.

§ 3.

De studerende er berettigede til at disponere over deres egne arbejder, herunder også deres examensopgaver, når og på den måde de finder det ønskeværdigt. Arbejdet kan dog være frembragt i et sådant samvirke med andre, fx vedkommende lærer, at retten til offentliggørelse m. v. indehaves af disse i fællesskab. Det kan endvidere forekomme, at det materiale, der ligger til grund for arbejdet, er fortroligt, i hvilket tilfælde offentliggørelse kun kan ske med samtykke fra den, der har krav på hemmeligholdelse.

Stk. 2. I de normale tilfælde, hvor den studerende er dispositionsberettiget over arbejdet, bør vedkommende lærestalt på begæring være den studerende behjælpelig med at fremskaffe en kopi, hvor der kun findes et enkelt exemplar og dette - således som tilfældet ofte vil være ved examensopgaver - er i lære-

anstaltens besiddelse. Lærestalten er berettiget til at opkræve et gebyr, der dækker udgifterne ved opgavens fremtagelse og fotokopiering. Adgangen til at kræve kopi af examensopgaver o. lign. kan dog ikke gøres gældende, hvor opgaven består i kortfattede besvarelser af en række spørgsmål ("spotprøver" m. v.) eller hvor særlige hensyn på afgørende vis taler mod udleveringen.

stk. 3. Examensopgaver o. lign. må ikke udlånes til eventuelle interesserede uden samtykke fra den studerende.

Et af udvalgets medlemmer, Nils Bredsdorff, har ønsket at afgive følgende særudtalelse til udvalgets forslag til ministerielt cirkulære:

"I udvalgets konklusion skrives, "at de gældende regler bør klargøres for rette vedkommende," for at undgå misbrug etc. Derfor forekommer det i modstrid hermed, at en af forslaget centrale paragraffer - § 2 - er formuleret så vagt, at der i stedet for den foreslåede formulering "bør der normalt ikke" kunne have stået "kan der godt". Ordene "normalt" i stk. 1 og "sædvanligvis" i stk. 2 gør sætningens i forvejen svage normative karakter helt uklar. Værre bliver det når der yderligere i stk. 2 tales om "undtagelser" fra denne uklare situation. Endelig forekommer formuleringen i stk. 3, om at "der . . . i videst mulig udstrækning (bør) søges. . . ." heller ikke at leve op til udvalgets konklusion om klargøring af reglerne.

Næsten samtidig med dette udvalgs arbejde har et andet udvalg, nedsat af FFU, arbejdet med kontraktforskningsforhold, og er herunder kommet ind på områder som overlapper dette udvalgs arbejde. I udvalgets rapport hedder det i "Forslag til nye regler for universiteternes og de højere lærestalters arbejde for fremmede rekvirenter" § 6 "studerende ved instituttet må ikke som obligatorisk led i deres studier deltage i udførelsen af arbejde for fremmede rekvirenter". I bemærkningerne til denne paragraf understreges dette endnu en gang. "Udvalget har fundet det rigtigst, at de studerende ikke deltager i udførelsen af arbejde for fremmede rekvirenter som et obligatorisk led i deres studium, idet dette kan give visse økonomiske skævheder de enkelte studerende imellem og i visse tilfælde lægge u hensigtsmæssige bånd på de studiemæssige udfoldelsesmuligheder". Da eksamensopgaver vel sagtens må opfattes som et obligatorisk led i studier, forekommer det højst ejendommeligt, at netop den paragraf, som behandler fællesområdet for de to udvalgsarbejder er så vidt forskellig. Der er ikke for mindretallet fremkommet afgørende argumenter mod den af FFU's udvalg foreslåede stramme og klare formulering af dette problem, og det skal derfor foreslås at § 2 i udvalgets forslag strammes i overensstemmelse hermed".

